

УДК: 159.923.2-053.6:141.78

DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2020-1\(21\)-278-290](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2020-1(21)-278-290)

Самарська Лада Олександрівна,
студентка, Стокгольмська школа економіки у Ризі, Латвія, 1005, Рига, вул. Патверсмес, 22, тел.: +3 (712) 932 15 38; e-mail: lada.samarska@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1635-6648

Самарская Лада Александровна,
студентка, Стокгольмская школа экономики в Риге, Латвия, 1005, г. Рига, ул. Патверсмес, 22, тел.: +3 (712) 932 15 38; e-mail: lada.samarska@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1635-6648

Samarska Lada Oleksandrivna,
Bachelor student, Stockholm School of Economics in Riga, Latvia, 1005, Riga, Str., Patversmes, 22, Latvia, tel.: +3 (712) 932 15 38; e-mail: lada.samarska@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1635-6648

Сас Наталія Миколаївна,
доктор педагогічних наук, доцент, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка; 36003, м. Полтава, вул. Соборності, 40, тел.: +38 (068) 922 32 16; e-mail: Sasnat2008@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0308-6092

Сас Наталия Николаевна,
доктор педагогических наук, доцент, Полтавский национальный педагогический университет имени В. Г. Короленко; 36003, м. Полтава, ул. Соборности, 40, тел.: +38 (068) 922 32 16; e-mail: Sasnat2008@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0308-6092

Sas Nataliia Mykolayivna,
Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University; 36003, Poltava, Str. Sobornosti, 40, tel.: +38 (068) 922 32 16; e-mail: Sasnat2008@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0308-6092

ФОРМУВАННЯ НОВИХ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ В ОСОБИСТОСТІ МОЛОДОЇ ЛЮДИНИ ЕПОХИ ПОСТМОДЕРНУ (НА ПРИКЛАДІ СТУДЕНТА/ ШКОЛЯРА ЗА ОБМІНОМ)

Анотація. Обґрунтовано актуальність питання щодо формування нових ідентичностей в особистості молодшої людини епохи постмодерну (на прикладі студента/школяра за обміном). Для суспільства постмодерну характерні рухливість, ефективність, різноманітність, особиста активність. Найбільш рухливою й активною є студентська та шкільна молодь, зокрема, студенти/школярі за обміном. Формування нових ідентичностей в умовах навчання в країнах, де вони не є громадянами, в умовах необхідності виявляти і розвивати у себе здатність долати міжнародні мовні та міждержавні бар'єри, оперативно встановлювати контакти, успішно адаптуватися до іншого освітнього простору є можливим завдяки достатньо складним психологічним та поведінковим механізмам. У фокусі механізмів зміни ідентичності, як: успішність вирішення проблем, поведінка в ситуації вибору, особисті якості. Проаналізувавши проведені опитування, виявилось, що 97,5 % учасникам довелося долати труднощі під час навчання/проживання за кордоном і 22,3 % зазначили, що не повністю їх подолали. Більшість (72,8 %) студентів під час вирішення проблем віддавали перевагу раціональному підходу. Проте, конкретизація емоційних почуттів виявила їх повний спектр: підвищене занепокоєння, безпорадність, зниження самооцінки, агресія, сильне бажання вирішити проблему якнайшвидше, страх звернутись за допомогою, апатія, азарт вирішити проблему, роздратування.

Результати опитування підтвердили необхідність цілеспрямованого формування у студентів/школярів національної та власної гідності, потреби пізнавати світ, себе, мати сенс власного життя, вміння адаптуватися до змін та існувати в полікультурному просторі. Зрештою, зумовлюючи необхідність змін у вищій освіті, політики у сфері вищої освіти.

Ключові слова: епоха постмодерну, формування нових ідентичностей, студенти/школярі за обміном, успішність вирішення проблем, поведінка в ситуації вибору, особисті якості.

ФОРМИРОВАНИЕ НОВЫХ ИДЕНТИЧНОСТЕЙ В ЛИЧНОСТИ МОЛОДОГО ЧЕЛОВЕКА ЭПОХИ ПОСТМОДЕРНА (НА ПРИМЕРЕ СТУДЕНТА/ШКОЛЬНИКА ПО ОБМЕНУ)

Аннотация. Обоснована актуальность вопроса формирования новых идентичностей в личности молодого человека эпохи постмодерна (на примере студента / школьника по обмену). Для общества постмодерна характерны подвижность, эффективность, разнообразие, личная активность. Наиболее подвижной и активной является студенческая и школьная моло-

дежь, в частности, студенты / школьники по обмену. Формирование новых идентичностей в условиях обучения в страны, где они не являются гражданами, в условиях необходимости выявлять и развивать у себя способность преодолевать международные языковые и межгосударственные барьеры, оперативно устанавливать контакты, успешно адаптироваться к другому образовательному пространству возможно благодаря достаточно сложным психологическим и поведенческим механизмам. В фокусе такие механизмы изменения идентичности, как: успешность в решении проблем, поведение в ситуации выбора, личные качества. Проанализировав результаты проведенного опроса, выявлено, что 97,5 % участникам пришлось преодолевать трудности при обучении / проживании за границей и 22,3 % отметили, что не вполне их преодолели. Большинство (72,8 %) студентов при решении проблем предпочитали рациональный подход. Однако, конкретизация эмоциональных чувств обнаружила их полный спектр: повышенное беспокойство, беспомощность, снижение самооценки, агрессия, сильное желание решить проблему как можно быстрее, страх обратиться за помощью, апатия, азарт решить проблему, раздражение.

Результаты опроса подтвердили необходимость целенаправленного формирования у студентов / школьников национального и собственного достоинства, потребности познавать мир, себя, осмысленно относиться к собственной жизни, умение адаптироваться к изменениям и жить в поликультурном пространстве. В конечном итоге — необходимость изменений в высшем образовании, политики в сфере высшего образования.

Ключевые слова: эпоха постмодерна, формирование новых идентичностей, студенты / школьники по обмену, успешность решения проблем, поведение в ситуации выбора, личные качества.

FORMATION OF NEW IDENTITIES IN THE PERSONALITY OF A YOUNG PERSON OF THE POSTMODERN AGE (ON THE EXAMPLE OF AN EXCHANGE STUDENT)

Abstract. In the article, the authors substantiate the relevance of considering the issue of the formation of new identities in the personality of a young person of the postmodern era (on the example of an exchange student). The most mobile and active are students and school youth, in particular, exchange students. The formation of new identities in the context of studying in non-national countries, in the need to identify and develop the ability to overcome international linguistic and interstate barriers, to establish contacts quickly, to successfully adapt to another educational space is possible due to sufficiently complex psychological and behavioral mechanisms. The focus is on such mechanisms of identity change as success in solving problems, behavior in the situation of choice, personal qualities. An analysis of the results of the survey revealed that 97,5 % of the participants had to overcome difficulties during their study/stay abroad and 22,3 % indicated that they had not completely overcome them. Most (72,8 %) students preferred a rational approach to problem-solving. However, the specification of

emotional feelings revealed their full spectrum: increased anxiety, helplessness, decreased self-esteem, aggression, strong desire to solve the problem as soon as possible, fear to seek help, apathy, excitement to solve the problem, irritation.

The results of the survey confirmed the need for purposeful formation of national pride and self-esteem in students, the need to know the world, themselves, make sense of their own lives, the ability to adapt to change and to exist in a multicultural space. Ultimately, this necessitates a change in higher education, change in policies towards higher education.

Keywords: postmodern era, formation of new identities, exchange students, successful problem solving, choice behavior, personal qualities.

Постановка проблеми. Проблема формування нових ідентичностей в особистості молоді епохи постмодерну уявляється надзвичайно актуальною і характеристиками епохи, і характеристикою вікових особливостей молоді, і змістом поняття ідентичності, і важливістю підтримання, подальшого розвитку ідентичності у напрямку, необхідному для прогресивного суспільного поступу.

Сучасне суспільство постмодерну, на відміну від суспільств премодерну та модерну [1] характеризується надзвичайною рухливістю. Новими “нарративами” постмодернізму є: перфоманс — мінливість подій, ситуативність; симулякр (творчий монтаж імітованої реальності); ефективність (а не істина); мова й комунікація як джерела легітимації знань; актуальність завдань, що належать до категорії “тут і тепер” [2]. Цінностями в постмодернізмі вважають свободу, різноманітність, толерантність і погляд на суспільство, де “всі автори й актори”.

Найбільш рухливою групою є молодь. Так, за даними ЮНЕСКО, всього у 2010 році 3,6 млн студентів

здобували вищу освіту за межами своєї держави, а їхня прогнозована кількість у 2020 році сягне 5,8 млн [3].

Під впливом нових соціально-економічних і правових, зрештою, життєвих умов, кожна молода людина змінює свою ідентичність. У той же час здійснюється і зворотній вплив: “...ідентичності реагують на соціальну структуру, підтримуючи, модифікуючи або навіть радикально її перетворюючи” [4, с. 264]. Зокрема, зумовлюючи необхідність змін у вищій освіті, політики у сфері вищої освіти.

“Ідентифікаційний синдром” [5] проявляється у вигляді нових механізмів соціогрупових ідентичностей і вмотивовує до досліджень.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою та визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. У дослідженнях Е. Афоніна, З. Бови, М. Козловець, О. Колісника, О. Литвинчук, Л. Музиченко, Т. Потапчук, М. Чутори розкриваються часткові питання проблеми, що досліджується:

- особливості формування ідентичності в постмодерні, взаємозв’я-

зок індивідуальних ідентичностей та суспільних структур – Е. Афонін [4], М. Чутора [1];

- соціально-психологічні та вікові особливості формування ідентичності в студентському віці – З. Бова [6], Л. Музиченко [7], Т. Потапчук [8], С. Ревенко [9];

- вплив соціокультурних контекстів на формування ідентичності – О. Колісник [5], М. Козловець [10], О. Литвинчук [11], Я. Котенко [12].

Автори зазначають, що зміна ідентичності у суспільстві постмодерного типу відбувається:

- під впливом девальвації традиційних цінностей, різкої зміни темпу життя, значного розмежування поколінь, прискорення процесів відчуження [4];

- змішування цінностей, традицій, норм, різноманітних культур, тому формування ідентичності є складним і кризовим явищем М. Чутора [1].

Стосовно української молоді формування ідентичності молодшої людини поєднує традиційно-українську (на відміну від радянської) та загальноєвропейську цивілізаційну ідентичність [13]. Формується нова – сучасна система національних цінностей, нові – сучасні прагматично-реалістичні орієнтири для діяльності, які становитимуть основу національної ідентичності громадян України в майбутньому.

Особливої уваги, на наш погляд, заслуговує формування нових ідентичностей у студентів/школярів за обміном.

Під поняттям “студенти за обміном” розуміємо соціальне явище, статус і процес здобуття студентом/

школярем знань і навичок у навчальному закладі країни, в якій він не є громадянином та характеризуємо їх не соціальне відчуття як граничний стан [14].

Соціальний стан, соціальне самовідчуття молодшої людини – студента за обміном, можна позначити термінами “marginal” (той, хто що знаходиться на межі), “migrant” (переселенець), “homo zwischens” (від нім. zwischen – між).

Соціальне відчуття того, хто навчається за кордоном характеризується граничним станом: впливу іншої культури, традицій, норм поведінки та необхідністю дотримуватися цінностей, норм та правил країни перебування; необхідністю облаштування побуту за новим зразком або знаходження припустимих заміників; вибудовування альтернативи сталому і звичному образу “Я” (у тому числі – рівня власних освітніх прагнень та обмежень).

Таким чином, змістом формування ідентичності молодшої людини під час навчання за кордоном є пошук власного самоусвідомлення, самооцінювання, самототожності в нових умовах життя й навчання.

Мета статті. Формування нових ідентичностей в особистості молодшої людини епохи постмодерну (на прикладі студента/школяра за обміном) не було предметом спеціальних наукових досліджень, що й вмотивувало наукові розвідки. У фокусі такі механізми як: успішність вирішення проблем, поведінка в ситуації вибору, особисті якості.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Поширення, вплив на методологію сучасної науки та освіти справляють філософські теорії прагматизму та персоналізму. В основі прагматизму — погляди американських мислителів У. Джеймса [15], Дж. Дьюї [2], Ч. Пірса [16]. Основна мета філософії, науки, освіти, згідно з міркуваннями У. Джеймса, Дж. Дьюї, Ч. Пірса, полягає в пошуку шляху, що веде до успіху. Так, Ч. Пірс вважає, що істинність знань, ідей, понять перевіряють за ступенем їхньої корисності. На думку У. Джеймса, це реалізують на підставі досвіду, фактів, успіху. Дж. Дьюї стверджує, що важливим критерієм є спроможність розв'язувати проблемні ситуації. Тобто істинні ті концепції, ідеї та теорії, які стають результативно вигідними, плідно спрацьовують у життєво важливих обставинах, ведуть до досягнення прагматичних цілей [2].

Н. Вяткіна, реконструюючи теоретичні побудови прагматизму щодо теорії істини, знання й життєвих цінностей з проекцією на сучасну філософію освіти, цитує висновок Б. Рассела про два різновиди пізнання: по-перше, пізнання фактів, по-друге, пізнання спільних зв'язків між фактами. Із цим розрізненням тісно пов'язане інше, а саме: існує пізнання, яке може бути описане як “відображення”, і пізнання, що складається зі здатності до розумної дії [17]. Ці два види пізнання (за Н. Вяткіною) згодом породжують дві різні філософії освіти, дві методології, два підходи до викладання і навчання. Розуміння пізнання як “здатності до розумної дії”, на наш погляд, має важливе значення в руслі досліджуваної проблеми.

Предмет праць філософа Е. Мунье — людська особа, якій притаманні передусім такі риси, як соціальна мобільність, ініціативність, свобода, відповідальність і моральність [18]. Найвища цінність особи — її апіорна продуктивна активність, здатність до вдосконалення. Світ речей виникає як продукт об'єктивності іманентних можливостей особи, як речове втілення її безкінечних творчих потенцій. Е. Мунье повернув європейську філософську думку в русло ставлення до особи як до феномену культури, свідомого суб'єкта історії, який має почуття соціальної й моральної відповідальності, право і творчі можливості подолати проблеми природи та суспільства [18, с. 127–133].

В. Кремень наголошує, що в соціально-історичному плані постмодернізм відтворює “некероване зростання складності”, глобальну кризу взаємин людини з природою і суспільством. Новими “наративами” постмодернізму є: перфоманс — мінливість подій, ситуативність; симулякр (творчий монтаж імітованої реальності); ефективність (а не істина); мова й комунікація як джерела легітимації знань; актуальність завдань, що належать до категорії “тут і тепер” [2]. Цінностями в постмодернізмі вважають свободу, різноманітність, толерантність і погляд на суспільство, де “всі автори й актори”.

В умовах швидкої зміни навколишнього середовища, підвищеної ризикованості, невизначеності актуалізується об'єктивна необхідність формування нових моделей соціальної поведінки, конструювання особистісної системи цінностей та іден-

тифікаційних структур (Г. Андреева [19], О. Советова [20]). Дослідники наголошують, що здатність до легкої зміни ідентифікаційних структур стає вже не патологією, а чинником норми: постійна соціальна мінливість із необхідністю формує суб'єкта, який легко змінює ролі й відповідні їм ідентичності. В оцінюванні людини епохи постмодерну, що вибудовує свій “відкритий проект ідентичності”, варіює лише елемент особистої креативності: чи то вона створює цей проект, так би мовити, “за образом і подобою” суперечливого буття, чи зазначені особливості повсякденності змушують її шукати й/або продукувати нові змісти, що стають основою ідентичності.

У роботах Р. Хенві та М. Боткіна обґрунтовується важливість формування у молоді здатності робити усвідомлений вибір. На думку Р. Хенві, освіта є одним з найважливіших принципів, призначених допомогти кожній людині увійти у світ, гармонічно вписатися в систему взаємозв'язків на культурному, соціальному, економічному та інших рівнях сучасного життя. Головна теза М. Боткіна — необхідність переходу кожного індивідуума від несвідомого пристосування до світу на позиції активної та розумної соціальності, свідомого передбачення та особистої причетності. При цьому поняття “передбачення” виступає у Боткіна як своєрідна широка вимога успішного вирішення нових ситуацій, які раніше не зустрічалися в житті індивідуума, передбачення та прогнозування подій та їх наслідків, співвідношення останніх зі справжнім і майбутнім, особиста ініціатива у ви-

значенні альтернатив та прийняття відповідальності за те чи інше рішення [19]. Причетність означає здатність до активної співпраці, діалогу, порозуміння й співпереживання.

На основі аналізу публікацій сучасних авторів: аналітиків професійних компетентностей (N. Enna [21], A. Goldman [22]), науковців (О. Кудрявцева, У. Крюгер [23]), оглядових видань (наприклад, Live journal [24]), доповіді Римського клубу (грудень 2017) [25] стосовно успішності опанування нових компетентностей в майбутньому, нами виявлено наступне. Усі автори наголошують на важливості соціальних компетентностей: соціального інтелекту [27], здатності швидко встановлювати стосунки [3], соціальній компетенції у складі Я-концепції [23], встановлювати ефективні зв'язки з іншими людьми [21; 24]. Особисті особливості, які на думку експертів сприятимуть опануванню нових компетентностей такі: “відкрита свідомість”, загострене відчуття нового, здатність “вловити, сприйняти нове” [26]; здатність реагувати на виклики “ментально й фізично” [3]. Наприклад, жити у світі наносекунд, нанометрів [27], віртуальних світів [3] тощо. Частина здатностей успішної людини майбутнього нині відносять до надздатностей: зокрема, здатність адекватно вести себе в ситуації нескінченного стресу й цейтноту [26], уміння мислити поза рамками і правилами [21], здатність реагувати ментально і фізично на виклики [3].

Формування нових ідентичностей “студентів за обміном”, “зарубіжних студентів”, “міжнародних студентів”, “мобільних студентів”,

“іноземних учасників освітнього процесу” в умовах здобуття студентом/школярем знань і навичок у навчальному закладі країни, в якій він не є громадянином, в умовах необхідності виявляти і розвивати у себе здатність долати міжнародні мовні та міждержавні бар’єри, оперативно встановлювати контакти, успішно адаптуватися до іншого освітнього простору є можливим завдяки достатньо складним психологічним та поведінковим механізмам. У січні-лютому цього року було проведено он-лайн опитування студентів/школярів, які у поточному навчальному році знаходяться на навчанні за кордоном. Загальні результати такі: 97,5 % учасників опитування довелося долати труднощі під час навчання/проживання за кордоном і 22,3 % відзначили, що не повністю їх подолали.

Не зважаючи на те, що більшість (72,8 %) студентів віддавали перевагу раціональному підходу, конкретизація емоційних почуттів виявила їх повний спектр: підвищене занепокоєння — 54,3 %; безпорадність — 37 %; зниження самооцінки — 24,7 %; агресія — 13,6 %; сильне бажання вирішити проблему якнайшвидше — 56,8 %; страх звернутись за допомогою — 22,2 %; апатія — 18,5 %; азарт вирішити проблему — 12,3 %; роздратування — 38,3 %. Надмірна кількість викликів, необхідність раптового реагування спричиняла, очевидно, різні копінг-стратегії: конструктивні і деструктивні. Результати опитування доводять, що фіналісти програм міжнародного обміну доволі комунікативні, швидко адаптуються, звертаючись за під-

тримкою до приймаючої родини та друзів у країні за обміном. Значною підтримкою залишаються рідні та близькі з рідної країни. Звертаємо увагу, що допомогу з боку іншого студента за обміном вказали тільки 3,6 % учасників. Пояснення очевидно в тому, що студенти, які водночас перебувають в граничному стані, переживають однакові проблеми і підтримки одне в одного не шукають, а можливо, і не можуть надати.

На думку учасників, наступні фактори приводили їх до успіху у вирішенні проблеми: аналіз завдання — 37 %; планування і вирішення проблеми — 54,3 %; прийняття відповідальності за результати вирішення проблеми — 58 %; “соціальне відволікання” — 14,8 %; “пошук соціальної підтримки” — 18,5 %. Результати визначають, що студенти за обміном переважно використовують успішні копінг-стратегії. Власне, бути фіналістом програми за обміном для підлітка — це неабиякий успіх. Участь у відбіркових турах, у заходах з підготовки до навчання та перебування в іншій країні позитивно впливають на обрання успішних поведінкових стратегій. Як свої фактори успішності вирішення складних ситуацій під час навчання і перебування за кордоном запропоновано: дипломатичність і комунікація; зміна свого ставлення до проблем — 3,6 %.

На питання “Що стримувало успіх у вирішенні проблеми?” — 35,8 % опитаних відповіли: “...песимістичні думки про власні досягнення”. За цими відповідями: культурний шок, переоцінка цінностей, відсутність звичного оточення, необхідність розпочинати “з нуля”. Стра-

тегії “пошук винних”, “уникнення”, “зволікання” на які вказали відповідно 17,3 %, 45,7 %, та 42 % опитаних відносяться до неконструктивних. Як відомо, між використанням копінг-стратегій орієнтованих на уникнення, відволікання, емоційне реагування, агресивний відгук на ситуацію та успішністю вирішення проблеми має місце обернено-пропорційна залежність. В умовах незнайомого оточення обрання згаданих поведінкових реакцій може мати вкрай негативні наслідки. Тим більшого значення набувають навички саморегуляції, яких, очевидно не вистачило.

Необхідність адаптуватися у новому середовищі, змінити поведінкові стереотипи, оціночні судження обумовлювали ситуацію тотального вибору. На моральний вибір (рішення “між добром і злом”) або вибір з альтернатив вказали, відповідно, 48,1 % та 51,9 % опитаних. Серед проблем, які доводилося вирішувати, 42 % опитаних вказали на чітко структуровані (з відомими причинно-наслідковими зв'язками) проблеми. 60,5 % учасників опитування зазначили неструктуровані (з невідомими можливими наслідками) проблеми, що вимагали розв'язання. Серед критеріїв, якими керуються у випадку вибору учасники опитування, 64,2 % обирають найкращий варіант з можливих; 19,8 % — уникають найгіршого; 13,6 % — обирають варіант з мінімальним ризиком; 1,2 % — обирають найбільш передбачуваний варіант; 1,2 % — діють залежно від ситуації. Звертає увагу, що найбільш передбачуваний варіант у якості критерію обирають тільки

1,2 % опитаних, що свідчить про вплив емоційної складової вибору. Вибір в умовах нового культурного та соціального середовища, вочевидь, схожий на вибір в екстремальних умовах, коли мають місце часові, ресурсні та інформаційні обмеження. Тим більшою, на наш погляд, має бути підготовка до дій, подібних до екстремальних, та важливішим є вироблення відповідних навичок.

Проведене опитування переконало, що школярі/студенти, які беруть участь в програмах обміну, для вирішення проблем переважно обирають ефективні копінг-стратегії, у випадку вибору намагаються обирати найкращий варіант з можливих. Результати опитування підтвердили необхідність цілеспрямованого формування успішної поведінки студентів/школярів за обміном.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи усе вище сказане, слід зазначити, що формування нових ідентичностей “студентів за обміном”, “зарубіжних студентів”, “міжнародних студентів”, “мобільних” студентів”, “іноземних учасників освітнього процесу” в умовах здобуття студентом/школярем знань і навичок у навчальному закладі країни, в якій він не є громадянином можливе завдяки достатньо складним психологічним та поведінковим механізмам. Особливого значення в процесі навчання набуває збереження балансу між рідною та іншою культурами, не протиставляючи їх, а встановлюючи зв'язки З. Бова [6].

Очевидно, що подолання кризових та конфліктних ситуацій в умовах необхідності виявляти і

розвивати у себе здатність долати міжнародні мовні та міждержавні бар'єри, оперативно встановлювати контакти, успішно адаптуватися до іншого освітнього простору приводить до зменшення розподілу на своїх і чужих й зростанню потреб у самооцінці і саморозвитку. На наш погляд, відбір здійснюється на користь особистостей, здатних жити в граничних станах. “Цвішенс”, з онтологічної точки зору — це особистість, яка перманентно перебуває в стані альтернативності, яка перебуває в ситуації “між” (переоцінки цінностей, переорієнтації цілей та ін.); у контексті окресленої проблеми — в ситуації перманентного оновлення власних знань, умінь, навичок...

Дані результати переконують стосовно актуальності і перспективності теми дослідження; підтверджують необхідність цілеспрямованого формування у студентів/школярів національної та власної гідності, потреби пізнавати світ, себе, мати сенс власного життя, уміння адаптуватися до змін і існувати в полікультурному просторі, зрештою — особистості, яка не тільки не загубить себе в множині культурних світів, а сформує свою неповторну соціально-культурну ідентичність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Чутора М. Особливості формування ідентичності в постмодерні. *Держава і суспільство*. 2013. № 2. С. 400–403.
2. Кремень В. Г. Прагматизм // В. Г. Кремень, В. В. Льїн. *Філософія: мислителі, ідеї, концепції* : підручник. Київ, 2005. С. 296–310.
3. Santiago P., Tremblay K., Basri E., Arnal E. *Tertiary Education for the Knowledge Society: Social Features, Equity, Innovation, Labour Market, Internationalisation*. Vol. 2. Paris. 2008. P. 243.
4. Концептуальні засади взаємодії політики й управління: навч. посіб. / Е. А. Афонін та ін. Київ. 2010. С. 264.
5. Колісник О. В. До проблеми визначення соціокультурних контекстів понять “ідентичності” та “самоідентифікації” // *Соціологічний аналіз сучасних соціокультурних процесів*. Колективна монографія / за ред. В. В. Танчера. Київ. 2017. С. 118–132.
6. Бова З. В. Становлення соціальної ідентичності студентської молоді в інтеркультурному освітньому просторі. *Вісник Національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут”*. Серія “Філософія. Психологія. Педагогіка”. Київ. 2008. № 3. С. 16–19.
7. Музиченко Л. В. Чинники формування ідентичності в юності. *Наукові записки Національного університету “Києво-Могилянська академія”*. Київ. Т. 22. Ч. II. С. 296–299.
8. Потапчук Т. В. Соціально-психологічні особливості формування ідентичності в студентському віці. *Наукові записки Національного державного університету ім. М. Гоголя*. Серія “Психолого-педагогічні науки”. 2013. № 2. С. 64–67.
9. Ревенко С. П. Сучасні підходи до вивчення ідентичності особистості юнацького віку // *Наука і освіта*. 2013. № 7. С. 196–199.
10. Козловець М. А. *Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації*: монографія. Житомир. 2009. 558 с.
11. Литвинчук О. *Соціальна та особистісна ідентичність: соціально-фі-*

- лософський аналіз // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія “Філософія”. 2011. Вип. 8. С. 195–202.
12. Котенко Я. Локальна ідентичність як умова розвитку об'єднаних територіальних громад (навчальний модуль). Київ. 2016. 44 с.
  13. Сас Н.М. Колективне Несвідоме і національна ідентичність українців. Формування національної ідентичності молоді: синергія теорії та практики: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Полтава, 3–5 квітня 2019 р. Полтава : ПНПУ, 2019. С. 135–137.
  14. Самарська Л.О. “Студент по обміну” : визначення соціального та особистісного аспектів. Актуальні соціально-філософські проблеми сучасності : матеріали X Всеукр. студентської наукової конференції, м. Умань, 16 листопада 2017 р. Умань, УНПУ, 2017. С. 41–43.
  15. Джеймс У. Воля к вере. Москва. 1997. 431 с.
  16. Пирс Ч. С. Начала прагматизма: пер. с англ. СПб., 2000. — 318 с.
  17. Вяткіна Н. Б. Американська філософія прагматизму: витоки і цінності. Американська філософія освіти очима українських дослідників : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Полтава, 22 груд. 2005 р. Полтава, 2005. С. 9-16.
  18. Мунье Э. Манифест персонализма. Москва. 1999. 559 с.
  19. Слостенин В. А. и др. Зарубежные и отечественные воспитательные системы // Педагогика: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. Москва. 2002. С. 453.
  20. Советова О. С. Социальная психология инноваций (основания, исследования, проблемы) : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.05. СПб. 1998. 315 с.
  21. Enna Nicholas 10 Skills The Workforce of the Future Will Need. URL: <https://www.huffingtonpost.com/nicholas-enna>. (дата звернення: 22.06.2017).
  22. Goldman Alex What skills will workers need to succeed in tomorrow's workplace? URL: <http://www.iftf.org/future-now/articledetail/3-new-invaluable-work-skills-for-2018>. (дата звернення: 3.09.2018).
  23. Кудрявцева О., Крюгер У. Компетентностное поле личности XXI века. URL: <https://edrid.ru/rid/21>. (дата звернення: 10.09.2018).
  24. Общие требования/ ключевые отличия от современной системы. Live journal. URL: <http://valieva.livejournal.com/477333.html>. (дата звернення: 12.09.2018).
  25. Weizsaecker E., Wijkman, A. Come On! Capitalism, Short-termism, Population and the Destruction of the Planet. Springer. 2018. 220 p.
  26. Семенец А. Люди со знаниями “как у всех” станут лишними. URL: <http://www.rosbalt.ru/moscow/2018/01/26/1677559>. (дата звернення: 26.01.2018)
  27. Сергієнко В. В. Постнекласична наука як прояв постмодерну. Філософські проблеми наукового пізнання : навч. посіб. Кременчук. 2011. С. 37–40.

REFERENCES

1. Chutora, M. (2013). Osoblyvosti formuvannia identychnosti v postmoderni [Features of identity formation in the postmodern]. *Derzhava i suspilstvo — State and society*, 2, 400-403 [in Ukrainian].
2. Kremen, V. H., Ilin, V. V. (2005). Prahmatyzm [Pragmatism]. *Filosofia: myslyteli, idei, kontseptsii — Philosophy: thinkers, ideas, concepts*. (pp. 296-310). Kyiv [in Ukrainian].
3. Santiago, P., Tremblay, K., Basri, E., Arnal, E. (2008). Tertiary Education

- for the Knowledge Society: Social Features, Equity, Innovation, Labour Market, Internationalisation. (Vol. 2). Paris [in English].
4. Afonin, E. A., et. al. (2010). Kontseptualni zasady vzaiemodii polityky y upravlinnia [Conceptual foundations of policy-management interaction]. Kyiv [in Ukrainian].
  5. Kolisnyk, O. V. (2017). Do problemy vyznachennia sotsiokulturnykh kontekstiv poniat "identychnosti" ta "samoidentyfikatsii" [On the problem of socialization of socio-cultural contexts of the concepts of "identity" and "self-identification"]. Sotsiologichnyi analiz suchasnykh sotsiokulturnykh protsesiv — Sociological analysis of modern socio-cultural processes. (pp. 118-132). Kyiv [in Ukrainian].
  6. Bova, Z. V. (2008). Stanovlennia sotsialnoi identychnosti studentskoi molodi v interkulturnomu osvithnomu prostori [Formation of social identity of student youth in the intercultural educational space]. Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy "Kyivskiy politekhnichnyi instytut". Seriiia "Filosofiiia. Psykholohiia. Pedahohika" — Bulletin of the National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute". The Philosophy. Psychology. Pedagogy", 3, 16-19 [in Ukrainian].
  7. Muzychenko, L. V. (2003). Chynnyky formuvannia identychnosti v yunosti [Factors of identity formation in youth]. Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Kyievo-Mohylianska akademiia — Scientific notes of the National University "Kyiv-Mohyla Academy", 22(2), 296-299 [in Ukrainian].
  8. Potapchuk, T. V. (2013). Sotsialno-psykholohichni osoblyvosti formuvannia identychnosti v studentskomu vitsi [Socio-psychological peculiarities of identity formation in the student age]. Naukovi zapysky Natsionalnoho derzhavnoho universytetu im. M. Hoholia. Seriiia "Psykhologohopedahohichni nauky" — Scientific notes of the National State University. M. Gogol. Psychological and Pedagogical Sciences Series, 2, 64–67 [in Ukrainian].
  9. Revenko, S. P. (2013). Suchasni pidkhody do vyvchennia identychnosti osobystosti yunatskoho viku [Modern approaches to the study of identity of adolescents]. Nauka i osvita — Science and education, 7, 196-199 [in Ukrainian].
  10. Kozlovets, M. A. (2009). Fenomen natsionalnoi identychnosti: vyklyky hlobalizatsii [The phenomenon of national identity: the challenges of globalization]. Zhytomyr [in Ukrainian].
  11. Lytvynchuk, O. (2011). Sotsialna ta osobystisna identychnist: cotsialno-filosofskyi analiz [Social and personal identity: a socio-philosophical analysis]. Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Seriiia "Filosofiiia" — Scientific Notes of the National University of Ostroh Academy, 8, 195-202 [in Ukrainian].
  12. Kotenko, Ya. (2016). Lokalna identychnist yak umova rozvytku obiednanykh terytorialnykh hromad (navchalnyi modul) [Local identity as a condition for development of united territorial communities (training module)]. Kyiv [in Ukrainian].
  13. Sas, N. M. (2019). Kolektyvne Nesvidome i natsionalna identychnist ukraintsiv [The collective unconscious and national identity of Ukrainians]. Formuvannia natsionalnoi identychnosti molodi: synerhiia teorii ta praktyky — The formation of national youth identity: a synergy of theory and practice: Proceedings of All-Ukrainian Research-Practical Conference. (pp. 135–137). Poltava: PNPNU [in Ukrainian].

14. Samarska, L. O. (2017). "Student po obminu" : vyznachennia sotsialnoho ta osobystisnoho aspektiv [Exchange student: defining social and personal aspects]. Aktualni sotsialno-filosofski problemy suchasnosti — Topical Socio-Philosophical Problems of the Present: Materials of 10th All-Ukrainian students' scientific conference. (pp. 41-43). Uman, UNPU [in Ukrainian].
15. James, W. (1997). Volia k vere [The Will to Believe]. Moscow [in Russian].
16. Peirce C. S. (2000). Nachala prahmatizma [The foundations of pragmatism]. Saint Petesburg [in Russian].
17. Viatkina, N. B. (2005). Amerykanska filosofii prahmatyzmu: vytoky i tsinnosti [American Philosophy of Pragmatism: Origins and Values]. Amerykanska filosofii osvity ochyma ukrainskykh doslidnykiv — The American Philosophy of Education through the Eyes of Ukrainian Researchers: Proceedings of All-Ukrainian Research-Practical conference. (pp. 9-16). Poltava [in Ukrainian].
18. Mounier, E. (1999). Manifest personalizma [Manifeste au service du personalisme]. Moscow [in Russian].
19. Slastenin, V. A., et. al. (2002). Zaru-bezhnye i otechestvennye vospitatelnye sistemy [Foreign and domestic educational systems]. Pedagogika — Pedagogy. (pp. 306-319). Moscow [in Russian].
20. Sovetova, O. S. (1998). Sotsialnaya psikhologiya innovatsiy (osnovaniya, issledovaniya, problemy) [Social psychology of innovation (foundations, research, problems)]. Doctor's thesis. Saint Petesburg [in Russian].
21. Nicholas, E. (December 7, 2017). 10 Skills The Workforce of the Future Will Need. www.huffingtonpost.com. Retrieved from <https://www.huffingtonpost.com/nicholas-enna> [in English].
22. Goldman, A. (n.d.). What skills will workers need to succeed in tomorrow's workplace? www.iftf.org. Retrieved from <http://www.iftf.org/future-now/articledetail/3-new-invaluable-work-skills-for-2018> [in English].
23. Kudriavtseva, E. L., Martinkova, A. A. Kompetentnostnoe pole lychnosti XXI veka [Competence-based field of the person of XXI]. Retrieved from <https://edrid.ru/rid/217.015.eff3.html> [in Russian].
24. Obshchie trebovaniya / klyuchevye otlichiya ot sovremennoy sistemy [General requirements / key differences from the modern system]. (2017). valieva.livejournal.com. Retrieved from <http://valieva.livejournal.com/477333.html> [in Russian].
25. Weizsaecker, E., Wijkman, A. (2018). Come On! Capitalism, Short-termism, Population and the Destruction of the Planet. Springer [in English].
26. Semenets, A. (n.d.). Lyudi so znaniyami "kak u vsekh" stanut lishnimi [People with knowledge "like everyone else" will become superfluous]. www.rosbalt.ru. Retrieved from <http://www.rosbalt.ru/moscow/2018/01/26/1677559> [in Russian].
27. Serhiienko, V. V. (2011). Postneklasychna nauka yak proiav postmodernu. Filosofski problemy naukovoho piznannia [Post-Classical Science as a Manifestation of the Postmodern. Philosophical problems of scientific knowledge]. Kremenchuk [in Ukrainian].